

*Ольховський Юрій Юрійович,
аспірант кафедри регіонального розвитку та місцевого самоврядування ХарPI НАДУ,
м. Харків
ORCID 0000-0003-3430-3758*

УДК 35.072.3:316.663

doi:10.34213/db.19.01.02

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ: ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Проаналізовано різні підходи до визначення категорії “відповідальність”. Наголошено, що важливе значення для науки публічного управління та адміністрування є формування власного категорійного апарату. Для цього необхідно використовувати нароби різних галузей науки. Ми зупинимося на визначенні поняття “відповідальність у місцевому самоврядуванні” в його публічно управлінському дискурсі.

Наведено власне визначення категорії відповідальність у місцевому самоврядуванні. Так, відповідальність у місцевому самоврядуванні пропонується розглядати як систему чітко адміністрованих санкцій за дії або бездіяльність суб'єктів системи місцевого самоврядування, що настають у разі виконання прийнятими ними рішень, невиконання взятих на себе зобов'язань. Представницькі органи і посадові особи місцевого самоврядування відповідальні на загальнодержавному рівні, що передбачене нормами законодавчих актів, і на місцевому рівні, визначеному нормами статутів територіальних громад та нормативно-правовими актами рад або їхніх виконавчих органів, а також передвиборчих зобов'язань та програм.

Ключові слова: відповідальність; місцеве самоврядування відповідальність у місцевому самоврядуванні.

Постановка проблеми. Розвиток місцевого самоврядування в Україні в сучасних умовах українського поступу виступає одним із базових елементів дослідження науки публічного управління та адміністрування, адже процеси децентралізації, передача владних повноважень на рівень територіальних громад є наріжним каменем сучасного українського поступу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку місцевого самоврядування, його місця та ролі в механізмах публічного управління та адміністрування є предметом наукового пошуку багатьох дослідників, зокрема цим питанням приділили значну увагу у своїх працях В. Бакуменко, П. Ворона, І. Дробот, Ю. Куц, В. Куйбіда, В. Мамонова, Ю. Молодожен, В. Наконечний та ін. Водночас специфіка забезпечення дієвості відповідальності у місцевому самоврядуванні в умовах децентралізації влади в Україні потребує ретельного вивчення та більш чіткого категоріального визначення.

Мета статті – на основі аналізу існуючих підходів до визначення відповідальності в місцевому самоврядуванні узагальнити категоріальне визначення даного поняття.

Виклад основного матеріалу. Однією з сутнісних рис публічного управління є врахування потреб суспільного розвитку, інтересів певних соціальних спільнот, верств і груп [5]. Публічне управління уособлює в собі діяльність багатьох інституцій, особистостей, котрі в ході виконання покладених на них функцій приймають рішення щодо впливу на розвиток суспільства, його окремих сегментів. Місьцеве самоврядування є вагомим сегментом функціонування суспільства, в рамках якого зосереджена значна частина інтересів конкретного громадянина. Тому рішення представницьких органів місцевого самоврядування повинні бути виважені і якомога оптимальними, що в значній мірі забезпечується дієвими механізмами відповідальності в місцевому самоврядуванні.

Важливе значення для науки публічного управління та адміністрування є формування власного категорійного апарату. Для цього необхідно використовувати наробки різних галузей науки. Ми зупинимося на визначенні поняття “відповідальність у місцевому самоврядуванні” в його публічно управлінському дискурсі.

Словник української мови, підготовлений Інститутом мовознавства АН УРСР (Київ, 1970 р.), відповідальність трактує як “покладений на когось або взятий на себе обов’язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чиїсь дії, вчинки, слова”, а також серйозність, важливість справи, моменту тощо [10, с. 620].

У цьому ж Словнику зафіксовано й категорію “Відповідальний”, де вона визначається як “такий, на якого покладена відповідальність за яку-небудь ділянку роботи, справу тощо”, а також “особливо важливий, дуже серйозний” [Там само].

У свою чергу А. Єрмоленко відповідальність визначає як поняття, яке характеризує міру відповідності поведінки особи, групи, прошарку, держави наявним вимогам, діючим суспільним нормам, правилам співжиття, правовим законам, вона є; співвідношенням обов’язку і міри його виконання суб’єктом

(особою, групою, класом). Вона виникає на основі соціальних норм і реалізується як через певні форми контролю (громадська думка, статут, закон), так і через усвідомлення суб'єктами духовно-практичної діяльності своєї суспільної ролі [3, с. 87].

Ю. Шемшученко розглядає відповідальність юридичну як вид соціальної відповідальності, сутність якої полягає у застосуванні до правопорушників (фізичних та юридичних осіб) передбачених законодавством санкцій, що забезпечуються у примус, порядку державою. Вона, на його думку, є правовідношенням між державою в особі її органів (суду, спец, інспекцій тощо) і правопорушником, до якого застосовують юридичні санкції з негативними для нього наслідками (позбавлення волі, штраф, відшкодування шкоди тощо).

Класичними видами юридичної відповідальності за законодавством України, констатує Ю. Шемшученко, є: адміністративна відповідальність, відповідальність дисциплінарна, відповідальність кримінальна і відповідальність цивільна. Виділяють також відповідальність конституційну і відповідальність міжнародно-правову, а в межах цивільної відповідальності – відповідальність договірну, відповідальність солідарну, відповідальність субсидіарну тощо [11, с. 437].

Політичну відповідальність В. Малиновський розглядає як “один із видів публічної відповідальності (перед громадськістю, главою держави, парламентом), що настає за неспроможність органів державної влади та посадових осіб розробляти та втілювати в життя політику, яку вони декларували у передвиборчих програмах” [6, с. 70].

О. Сахань характеризує дану категорію як “відповідальність органів державної влади і посадових осіб перед народом, населенням певної території за виконання взятих на себе зобов'язань, обіцянок і програм, за належну реалізацію тих владних повноважень, які ті чи ін. суб'єкти політичної діяльності отримали від народу як єдиного джерела влади” [9, с. 92].

Вільна енциклопедія “Вікіпедія” відповідальність пропонує визначати як загальносоціологічну категорію, яка виражає свідоме ставлення особи до вимог суспільної необхідності, обов'язків, соціальних завдань, норм і цінностей.

Відповідальність означає усвідомлення суті та значення діяльності, її наслідків для суспільства і соціального розвитку, вчинків особи з погляду інтересів суспільства або певної групи. Вона, як така, не є юридичним терміном, а соціологічним. Не можна, наголошується у Вікіпедії, говорити про відповідальність винятково у негативному значенні. Це поняття напрочуд багатогранне, що демонструється прикладами його вживання: “почуття відповідальності”; “відповідальна поведінка”; “підвищити відповідальність”; “узяти відповідальність на себе”; “притягнути до відповідальності”; “звільнити від відповідальності”; “вчинити відповідально”; “посісти відповідальне становище”; “товариство з обмеженою відповідальністю” [1].

Політична відповідальність – це відповідальність суб’єктів політики за здійснення ними публічної влади, зазначає Р. Жмудський. Відповідальність у широкому сенсі в державному управлінні він розуміє як: по-перше “зобов’язання органів державної влади і службовців виконувати поставлені завдання і функції та відповідати за результати їх виконання; по-друге відносини, що забезпечують інтереси і свободу взаємопов’язаних сторін, що гарантовані суспільством і державою” [4, с. 200–201].

У свою чергу С. Гайдученко констатує, що відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування виражені в санкціях правових норм несприятливі наслідки, що настають у разі прийняття органами і посадовими особами місцевого самоврядування протиправних рішень, нездійснення або неналежного виконання своїх завдань і функцій. Органи і посадові особи місцевого самоврядування відповідальні на державному рівні, що передбачене нормами законодавчих актів, і на локальному рівні, визначеному нормами статутів територіальних громад та підзаконними актами рад або їхніх виконавчих органів [2, с. 34].

У Законі України “Про місцеве самоврядування в Україні” детально виписано елементи механізму відповідальності в місцевому самоврядуванні. Зокрема, у ст. 74 “Відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування” констатується: органи та посадові особи місцевого

самоврядування несуть відповідальність за свою діяльність перед територіальною громадою, державою, юридичними і фізичними особами, а підстави, види і порядок відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування визначаються Основним Законом України, цим та іншими законами [7].

Також зафіксована відповідальність перед територіальними громадами (ст. 75), де органи та посадові особи місцевого самоврядування є підзвітними, підконтрольними і відповідальними перед територіальними громадами. Вони періодично, але не менш як два рази на рік, інформують населення про виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку, місцевого бюджету, з інших питань місцевого значення, звітують перед територіальними громадами про свою діяльність [7].

У вітчизняній моделі місцевого самоврядування основними засобами реалізації політичної відповідальності є:

- вибори депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів, старост;
- місцевий референдум (закон “Про всеукраїнський і місцеві референдуми” втратив чинність у 2012 р., окремий закон про місцеві референдуми поки що не прийнятий, але ця норма закріплена в Конституції України);
- дострокове припинення повноважень рад;
- дострокове припинення повноважень сільського, селищного, міського голови;
- дострокове припинення повноважень старости;
- дострокове припинення повноважень органів самоорганізації населення в разі невиконання рішень сільської, селищної, міської, районної у місті ради, її виконавчого комітету, загальних зборів громадян або невиконання своїх повноважень;
- відкликання з посади сільського, селищного, міського голови за народною ініціативою (статті 78, 79, 79-1, 80 Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”) [7];
- відкликання депутата місцевої ради за народною ініціативою (статті 37–41 Закону України “Про статус депутатів місцевих рад”) [8].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, відповідальність, як категорія має свої відмінності в залежності від її трактування науковцями різних галузей знань. У нинішніх непростих умовах розвитку українського суспільства відповідальність, як категорія, повинна слугувати підґрунтям для відповідальних дій органів публічної влади та безпосередньо посадових осіб, представницьких органів місцевого самоврядування зокрема.

Щодо визначення категорії “відповідальність” у місцевому самоврядуванні, ми схиляємося до основи визначення даної дефініції в Енциклопедії державного управління (Харків, 2011 р.), але з деякими уточненнями. Так, відповідальність у місцевому самоврядуванні ми пропонуємо розглядати як систему чітко адміністрованих санкцій за дії або бездіяльність суб’єктів системи місцевого самоврядування, що настають у разі виконання прийнятими ними рішень, невиконання взятих на себе зобов’язань. Представницькі органи і посадові особи місцевого самоврядування відповідальні на загальнодержавному рівні, що передбачене нормами законодавчих актів, і на місцевому рівні, визначеному нормами статутів територіальних громад та нормативно-правовими актами рад або їхніх виконавчих органів, а також передвиборчих зобов’язань та програм.

Корисною в подальших дослідженнях є розробка системи чітко адміністрованих санкції щодо відповідальності в місцевому самоврядуванні.

Список використаних джерел

1. Відповідальність. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>.
2. Гайдученко С. О. Відповідальність органів і посадових осіб місцевого самоврядування. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Т. 5: Територіальне управління / наук.-ред. колегія : О. Ю. Амосов (співголова), О. С. Ігнатенко (співголова) та ін. ; за ред. О. Ю. Амосова, О. С. Ігнатенка, А. О. Кузнецова. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2011. С. 34.
3. Єрмоленко А. Відповідальність. *Філософський енциклопедичний словник* / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : НАН України. 2002. С. 87.
4. Жмудський Р. Політична відповідальність у державному управлінні. *Збірник наукових праць НАДУ*. 2011. № 2. С. 200–201.
5. Куц Ю. О. Природа та сутність державного управління. *Теорія та практика державного управління та місцевого самоврядування* : електрон. зб. наук. пр. Херсон. нац.

техн. ун-ту. 2013. № 12. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/Kuc_s.pdf (дата звернення: 17.04.2019).

6. Малиновський В. Відповідальність політична. *Політологія* : навч. енциклопед. словник / за наук. ред. Н. М. Хоми. Львів : Новий Світ–2000, 2014. С. 70.

7. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України, редакція від 11.01.2019 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.04.2019).

8. Про статус депутатів місцевих рад. Закону України, редакція від 28.08.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15> (дата звернення: 17.04.2019).

9. Сахань О. Відповідальність політична. *Політологічний енциклопед. словник* / за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2015. С. 92.

10. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1. 1970. С. 620.

11. Шемшученко Ю. С. Відповідальність юридична. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Вид-во “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 1. С. 437.

References

1. Vidpovidalnist. *Vikipediya*. Vil'na entsyklopediya. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C> [in Ukrainian].

2. Hayduchenko, S.O. (2011). Vidpovidalnist orhaniv i posadovykh osib mistsevoho samovryaduvannya. *Entsyklopediya derzhavnoho upravlinnya*. (Vols. 1–8); Vol. 5. Kharkiv: Vyd-vo KharRI NADU “Mahistr”, 34 [in Ukrainian].

3. Yermolenko, A. (2002). Vidpovidalnist. *Filosofskyy entsyklopedychnyy slovnyk*. V.I. Shynkaruk (Ed.). Kyiv: NAN Ukrayiny, 8 [in Ukrainian].

4. Zhmudskyy, R. (2011). Politychna vidpovidalnist u derzhavnomu upravlinni. *Zbirnyk naukovykh prats NADU*, 2, 200–201 [in Ukrainian].

5. Kuts, Yu.O. (2013). Pryroda ta sutnist derzhavnoho upravlinnia. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia ta mistsevoho samovriaduvannya*, 12. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/Kuc_s.pdf [in Ukrainian].

6. Malynovskyy, V. (2014). Vidpovidalnist politychna. *Politolohiya*. N.M. Khoma (Ed.). Lviv: “Novyy Svit–2000”, 70 [in Ukrainian].

7. Pro mistseve samovryaduvannya v Ukrayini: Zakon Ukrayiny vid 11.01.2019 r. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.

8. Pro status deputativ mistsevykh: Zakon Ukrayiny vid 28.08.2018 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15>.

9. Sakhan, O. (2015). Vidpovidalnist politychna. *Politolohichnyy entsykloped. Slovnyk*. M.P. Trebin (Ed.). Kharkiv: Pravo, 92 [in Ukrainian].

10. Slovnyk ukrayinskoyi movy. (Vols. 1–11); Vol. 1. (1970). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

11. Shemshuchenko, Yu.S. (1998). Vidpovidalnist yurydychna. *Yurydychna entsyklopediia*. Kyiv: Vyd-vo “Ukr. entsykl.” im. M.P. Bazhana, vol. 1, 437 [in Ukrainian].

Olkhovskiy Y. Y.,

Post-graduate Student of the Regional Administration and Local self-government Department,

KRI NAPA, Kharkiv

ORCID 0000-0003-3430-3758

The answer to local self-government: the definition of the concept

Different approaches to categorization “responsibility” are analyzed. It is emphasized that it is important for the science of public administration and administration of its own category. To do this, you must use the overlays of various branches of science. We will focus on defining the concept of “responsibility in local government” in its public management discourse.

It is emphasized that it is important for the science of public administration and administration of its own category. To do this, you must use the overlays of various branches of science.

Based on the Law of Ukraine “On Local Self-Government in Ukraine” detailing the elements of the mechanism of responsibility in local self-government. In particular, in Art. 74 (Responsibility of bodies and officials of local self-government), the author states that bodies and officials of local self-government are responsible for their activities to the territorial community, the state, legal entities and individuals, and the grounds, types and procedure of responsibility of local government bodies and officials are determined by the Basic Law of Ukraine, this and other laws.

The definition of the category of responsibility in the local self-government is given. The author’s responsibility in local self-government is proposed to be considered as a system of clearly administrative sanctions for actions or inactivity of the entities of the system of local self-government, which arise in the event of the implementation of their decisions, non-fulfillment of their obligations.

Representative bodies and officials of local self-government are responsible at the national level, provided by the norms of legislative acts, and at the local level, defined by the rules of the statutes of territorial communities and normative-legal acts of the councils or their executive bodies, as well as pre-election obligations and programs.

Useful, the author’s opinion, in further research is the development of a system of clearly administered sanctions on liability in local self-government.

Key words: responsibility; local self-government responsibility in local self-government.

Надійшла до редколегії 18.04.2019 р.

